

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У
ПТНЗ**

З огляду на важливість інформаційної складової сучасного життя, нагальну необхідність приєднання України до світового інформаційного простору актуалізується потреба цілеспрямованого підвищення рівня інформаційної підготовки фахівців різних галузей. Національна доктрина розвитку освіти, Концепція інформатизації і комп'ютеризації освіти, Державна програма "Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці" на 2006-2010 рр. визначають інформатизацію навчання пріоритетним напрямом удосконалення змістових та операційно-діяльнісних компонентів освіти для реалізації її поточних і стратегічних завдань. Проте, аналіз стану підготовки випускників показує, що інформатизація професійно технічної освіти здійснюється недостатньо активно. Невідповідність між рівнем інформаційної культури фахівців і вимогами роботодавців негативно впливає на їхню конкурентоспроможність.

Психолого-педагогічні засади застосування у навчальному процесі комп'ютерів і створення на цій основі досконалих комп'ютерних технологій навчання інтенсивно досліджуються (В. Ю. Биков, Б. С. Гершунський, В. М. Глушков, А. М. Гуржій, Р. С. Гуревич, О. М. Довгялло, О. П. Єршов, М. І. Жалдак, Ю. О. Жук, А. М. Матюшкін, Ю. І. Машбиць, В. М. Монахов, І. П. Підласий, О. С. Полат, С. О. Сисоєва, О. К. Тихомиров та ін.). Результатом педагогічних пошуків є висновок про необхідність формування інформаційної культури майбутніх фахівців. Впровадження в навчальний процес нових інструментальних засобів, безумовно, є чинником підвищення якості освіти. Водночас, акцентування на інструментальній складовій знижує важливість особистісної комунікації в педагогічному процесі. Загальновизнано, що інформатизація не повинна знижувати гуманітарну культуру, культуру спілкування. Поєднання сучасних тенденцій до технологізації, «віртуалізації» та дистанціоналізації освіти з вимогами гуманізації передбачає, за висловом академіка В. Г. Кременя, створення «педагогічного інформаційного суспільства».

Процес інформатизації професійної освіти ініціює [5, с. 5-6]:

- удосконалення методології та стратегії вибору змісту, методів і організаційних форм навчання та виховання, які відповідають завданням розвитку майбутнього фахівця в умовах інформаційного суспільства;

- проектування та реалізацію науково-методичних систем навчання, орієнтованих на розвиток інтелектуального потенціалу майбутніх фахівців, формування вмінь самостійно здобувати знання, переробляти інформацію;

- створення і застосування нових засобів, систем інформаційного обміну, які забезпечують функції збирання, продукування, накопичення, зберігання і передавання інформації.

Метою статті є розгляд проблеми інформатизації профтехосвіти з позиції підвищення якості професійної підготовки, одним із елементів якої є розвиток у майбутніх фахівців інформаційної культури. Сьогодні значна кількість ПТНЗ мають комп'ютерне забезпечення, що відповідає вимогам нових інформаційних технологій: від мультимедійних персональних комп'ютерів до мережних технологій і власних серверів. На часі формування нового типу ставлення до пізнання, зокрема, формування інтересу до способу здобування знань, у той час, коли традиційно вважається достатнім підтримання інтересу до змісту навчання. У цьому контексті постає питання про перенесення акцентів з методики навчання способів отримання інформації на методику навчання принципів роботи з інформаційними джерелами і способів отримання достовірної інформації.

До провідних якостей фахівця сьогодні належить вміння за допомогою комп'ютера швидко оцінювати, аналізувати та використовувати отриману інформацію. Роботодавці оперують поняттями «інформаційна культура», «інформаційна компетентність», «інформаційна грамотність», «інформаційна оперативність», «інформаційна мобільність», «інформаційний фундамент» тощо.

На думку С. О. Сисоєвої та Н. В. Баловсяк, інформаційну компетентність фахівця слід розглядати як інтегративну професійну якість особистості, яка, з одного боку, віддзеркалює її здатність до визначення інформаційної потреби, пошуку інформації та ефективної роботи з нею у всіх її формах (традиційних,

друкованих, електронних тощо); а з іншого – як здатність до роботи з комп'ютерною технікою та телекомунікаційними технологіями і застосування їх у професійній діяльності та повсякденному житті [10, с. 181-182]. З'ясовано, що інформаційна компетентність фахівця забезпечує його інформаційно-пошукову, комп'ютерно-технологічну, процесуально-діяльнісну функції. Її формування умовно можна розбити на три етапи [10, с. 132-133]:

- комп'ютерної (інформаційно-технологічної) грамотності, який включає комп'ютерну поінформованість і елементи комп'ютерної грамотності;
- комп'ютерної (інформаційно-технологічної) компетентності, що містить функціональний, системний і процесуальний компоненти;
- комп'ютерної (інформаційно-технологічної) зрілості, який включає креативний і акмеологічний компоненти.

Інформаційна компетентність фахівця – це спосіб інформаційної поведінки у процесі професійної діяльності певного профілю. Вона передбачає: вміння та навички виконувати операції з інформацією, оперувати соціальною та професійною інформацією; спроможність регулювати й аналізувати власне інформаційно-професійне поле й інформаційну поведінку на робочому місці, зокрема автоматизованому; застосування фундаментальних законів інформаційного розвитку з метою побудови комфортних та ефективних взаємин з інформаційним довкіллям. Саме ці чинники є умовою ефективної роботи фахівця.

Інформаційну компетентність фахівця трактують як уміння й навички ефективного користування інформацією; передбачаються різноманітні вміння пошуку інформації та її використання: від роботи з бібліотечним каталогом до перегляду інформації в мережі Інтернет.

Розвиток сучасних технологій істотно змінює життя суспільства, відбувається справжня революція в прилученні людства до накопиченого культурного багатства. Нині є всі підстави вести мову про формування нової інформаційної культури, що є елементом загальної культури людства. Її основа – знання про інформаційне довкілля, закони його функціонування, вміння орієнтуватися в інформаційних потоках. Інформаційну культуру розглядають з позиції різних наук – філософії,

соціології, психології, семіотики, лінгвістики, культурології, економічної науки. Вже сьогодні інформаційна культура є показником не лише професійної, а й загальної культури, стає важливим чинником розвитку кожної особистості.

Термін «*інформаційна культура*» виник у 70-х роках ХХ ст. і означав культуру раціональної та ефективної організації інтелектуальної діяльності людей. До нині інформаційна культура має різне тлумачення: як розуміння сучасної картини світу, як компетентність і здатність працювати з інформацією тощо. Визначень як загальної, так і професійної інформаційної культури є багато. В. Н. Михайловський [7] вважає, що це новий тип спілкування, який дає можливість вільного виходу особистості в інформаційне буття; це воля виходу і доступ до інформаційного буття на всіх рівнях від глобального до локального, новий тип мислення, що формується в результаті звільнення людини від рутинної інформаційно-інтелектуальної роботи. Етапи розвитку інформаційної культури як специфічної частини загальної культури людства науковці співвідносять з етапами розвитку інформаційних засобів передавання людського досвіду.

Українські вчені розглядають інформаційну культуру суспільства як складову загальної культури, орієнтовану на інформаційне забезпечення діяльності людини. Інформаційна культура «відображає досягнуті рівні організації інформаційних процесів, ефективності створення, збирання, зберігання, опрацювання, подання і використання інформації, що забезпечують цілісне бачення світу, його моделювання, передбачення результатів рішень, які приймаються людиною» [8, с.237]. Ця галузь культури пов'язана з функціонуванням інформації в суспільстві та формуванням інформаційних якостей особистості. Необхідність розвитку інформаційної культури суспільства загалом і людини зокрема зумовила виникнення нового напрямку в культурології – науки про інформаційну культуру, яка активно розробляє теоретичні, історичні, організаційно-методичні та технологічні аспекти.

У понятті «інформаційна культура» виокремлюють три складові – *світоглядну*, яка містить уявлення про роль ІКТ в оптимізації виробничої і інтелектуальної праці, сутність інформації та інформаційних процесів;

комунікативну, що характеризується вмінням спілкування з людьми безпосередньо й опосередковано за ІКТ; *алгоритмічну*, яку визначає раціональний спосіб розумової діяльності [1]. До структури інформаційної культури відносять когнітивний (знання і уявлення про нову інформаційну картину світу в гіпотезах і теоріях), операційно-змістовий (практичні уміння і навички, пов'язані з одержанням, зберіганням, передаванням і обробкою інформації), комунікативний (принципи і правила поведінки особистості в інформаційних і комунікаційних системах) і ціннісно-рефлексивний (життєві установки, оцінки і ставлення до інформаційної галузі) компоненти. Усі ці компоненти взаємопов'язані та взаємозумовлені [1, с. 42].

Виходячи з філософського, культурологічного й діяльнісно-інформаційного підходів, інформаційну культуру можна визначити і як гармонію внутрішнього інформаційно-світоглядного компонента із зовнішнім інформаційно-креативним, інформаційно-енергетичним середовищем. Більшість науковців одностайні щодо того, що інформаційна культура пов'язана із соціальною природою людини. Вона вбирає в себе знання тих наук, що сприяють її розвитку й пристосуванню до конкретного виду діяльності (кібернетика, інформатика, теорія інформації, математика, теорія проектування баз даних і низка інших дисциплін).

Досить влучною, на нашу думку, є така дефініція: «Інформаційна культура – частина загальної культури, що визначає якісну характеристику життєдіяльності людини в інформаційному середовищі; знання, вміння і навички використання комп'ютерних технологій, технічних засобів і методів для одержання, обробки і передавання інформації, які характеризуються рівнем інформаційної і комп'ютерної грамотності; здатність творчого підходу до сприйняття і переробки інформації; сталі моральні, етичні і психологічні позиції під час використання та оцінювання інформації, що стосується окремих особистостей і суспільства в цілому» [12, с.103].

Більшість науковців визначають інформаційну культуру як систему знань і вмінь роботи з інформацією: знання з основ інформаційного обміну, способів нагромадження, зберігання, поширення знань, уміння та навички відбору життєво важливої інформації та її цільового використання; універсальні процедури опрацювання інформації, знання про інформаційне середовище, закони його

функціонування, вміння орієнтуватися в інформаційних потоках. Водночас до поняття «інформаційна культура» включають й інші складові. Наприклад, С. Д. Каракозов виділив компоненти інформаційної культури особистості, що визначають цілі, завдання, зміст і ефективність освітньої діяльності [4, с. 49]:

- інформаційна (комп'ютерна) грамотність;
- інформаційна компетентність;
- інформаційний ціннісно-змістовний компонент;
- інформаційна рефлексія;
- інформаційна культуротворчість.

Н. Г. Джинчарадзе зазначає, що інформаційна культура особистості «вміщує в себе багатоаспектні, взаємопов'язані елементи – інформаційний потенціал, інформаційний світогляд, інформаційний менталітет, інформаційно-орієнтаційну діяльність, мікро- та макроінфомодель, інфопотребу та інші» [3].

Термін «інформаційна культура особистості» був уведений для відображення того факту, що кожна людина повинна мати визначений рівень культури поведінки з інформацією. Оволодіння інформаційною культурою – це шлях універсалізації якостей людини, яка сприяє реальному розумінню людиною самої себе, свого місця в суспільстві й ролі в ньому. Інформаційну культуру особистості розглядають як «якісний рівень сприйняття, усвідомлення, опрацювання, підготовки і трансляції інформації, досвіду адекватного осягнення змісту, виражальних можливостей і цінностей засобів масової інформації» [6, с. 358].

Н. М. Розенберг розглядає інформаційну культуру як найважливіший компонент духовної культури людини в найзагальнішому значенні цього слова і вважає, що поняття «інформаційна культура людини» належить до системних, багатоаспектних понять, що не обмежуються рамками інформатики як навчальної дисципліни. Учений виокремлює такі його компоненти: загальнонавчальна культура, культура діалогу і власне «комп'ютерна культура» [9].

Найбільш вдале визначення інформаційної культури особистості запропонувала А. М. Коломієць – «сукупність інформаційного світогляду, системи ціннісних орієнтацій, знань, умінь і навичок, що забезпечують цілеспрямовану і

результативну самотійну діяльність з метою задоволення власних і професійних потреб в інформаційних продуктах» [5, с. 131].

Загальна інформаційна культура особистості передбачає готовність ефективно розв'язувати широке коло повсякденних завдань незалежно від особливостей вузьких, спеціальних видів діяльності, виконувати широкий спектр соціальних ролей безвідносно конкретної професійної діяльності. Ми розглядаємо інформаційну культуру як складову майбутньої професійної. Вона, з одного боку, характеризує суб'єктів освітньої діяльності, а з другого – виступає умовою ефективності останньої [2]. Професійна складова інформаційної культури визначається специфікою виду діяльності, особливостями завдань, що постають перед фахівцем. Інформаційна культура фахівця – це культура сприйняття інформації, яка означає взаємозалежність культури пошуку та вибору інформації і знання законів формування інформаційного повідомлення. Передусім це усвідомлення масштабів інформаційно-ресурсних систем, що оточують фахівця, а також їх динаміки.

Осмислення поняття інформаційної культури фахівця неможливе без урахування суспільного розвитку. Відповідно до цього Л. В. Скворцов характеризує останню як фундаментальний вимір життя сучасного постіндустріального суспільства [11], до суттєвих ознак якого зараховує: докорінну зміну структури зайнятості населення (понад 50% тих, хто працює, задіяні у сфері виробництва послуг); зростання питомої ваги висококваліфікованого персоналу в усіх галузях виробництва й управління; провідну роль наукових досліджень у розвитку суспільства в цілому й виробництва зокрема.

Зміни виробничих зв'язків і відносин, переосмислення ролі та впливу інформації, сучасних інформаційних технологій на соціальний, економічний і науково-технічний прогрес загалом, зумовлюють потребу визначення особливостей розвитку інформаційної культури сучасного фахівця. Серед них відзначимо зростання впливу комп'ютерної грамотності на загальний рівень інформаційної культури особистості, необхідність володіння знаннями та вміннями використовувати нові інформаційні технології, яким надаються переваги в порівнянні з традиційними способами роботи з інформацією.

Підвищення ролі інформаційної культури фахівців визначається:

- постійним зростанням обсягів наукової та професійної інформації, яке вимагає від фахівців уміння ефективного її використання;
- інтенсивним розвитком інноваційних процесів у всіх сферах професійної діяльності, що змушують фахівців швидко реагувати на зміни для підтримання високого рівня конкурентоспроможності;
- новими вимогами суспільства, виробництва та роботодавці до фахівців різного профілю, які передбачають постійний активний пошук професійно орієнтованої інформації для самовдосконалення і підвищення кваліфікації, врахування можливостей медіаосвіти у підготовці фахівців;
- зростанням неконтрольованих потоків інформації, що надходять із засобів масової комунікації і вимагають заходів щодо виокремлення достовірної інформації;
- потребою всебічного захисту цінної професійно значущої інформації.

Інформаційна культура це не лише знання інформаційних технологій і вміння їх використовувати під час професійної діяльності, а й уміння раціонально організувати роботу із застосуванням цих технологій у виробничих процесах. Інформаційна культура фахівця – вміння й навички ефективного користування інформацією; різноманітні вміння пошуку інформації та її використання: від роботи з бібліотечним каталогом, комп'ютерної грамотності до перегляду інформації в мережі Інтернету. Обов'язкова складова інформаційної культури – вміння переробляти та створювати нову інформацію. В царині організації праці інформаційна культура фахівця розширює можливості автоматизованого робочого місця (АРМ).

Не менш важливо формувати культуру передачі інформації як елемента інформаційної культури фахівця, що визначає ефективність інформаційних технологій і має величезне значення в ситуаціях, коли каналом впливу є міжособистісне спілкування. Інформаційна культура в цьому разі проявляється в умінні одержувати необхідні данні й ігнорувати непотрібні, зберегти психічний комфорт, протистояти пресингу, будувати взаємовигідний діалог.

Кожна складова інформаційної культури (функціональна, дослідницька та ін.) впливає на спосіб використання інформації і віддзеркалює пріоритети у застосуванні інформації для досягнення успіху чи запобіганню невдач у професійній діяльності. Однак комп'ютери й комунікаційні мережі – лише інструменти, які допомагають використовувати інформацію для посилення конкурентноздатності. І чим потужніші ці інструменти, тим вони складніші.

Разом з тим необхідно визначити методики досягнення певного рівня інформаційної культури. Це актуалізує проблему розроблення якісної системи інформаційної освіти. Така система має об'єднувати два компоненти: інформаційне навчання й інформаційне виховання, спрямовані на розвиток людини. Нині проблема інформаційного навчання, в основному, вирішується на рівні оволодіння комп'ютерною грамотністю. Ситуація ж вимагає формування теоретичних і практичних знань, орієнтованих на діяльність фахівця в інформаційному просторі, роботу з гіпермедіа, використання можливостей новітніх технологій у різних сферах. Що ж стосується інформаційного виховання, то йому практично не приділяється увага, хоча важливість його не менш значуща – формування в особистості гуманістичного світогляду [2].

Таким чином, проблема формування інформаційної культури досліджується у контексті ставлення людини до інформації, її оцінювання та відбору для практичного використання, організації професійної інформаційної діяльності. Інформаційна культура озброює фахівця сучасним знанням, оптимальними способами роботи з ІКТ, стимулює стійкий пізнавальний інтерес і потребу в професійній самоактуалізації, саморозвитку, самореалізації.

Незважаючи на широкий спектр публікацій, присвячених інформаційній культурі, немає усталеного трактування цього поняття. Існування різних визначень та їх ускладнення в міру розвитку суспільства свідчить про динамічність поняття відповідно до інформаційного розвитку суспільства.

Подальших досліджень потребують вплив інформаційної культури фахівців на готовність до професійної діяльності, методики формування інформаційної компетентності фахівців різного профілю, дослідження використання ІКТ у

поєднанні з традиційними системами і на цій основі визначення доцільності їх застосування в професійно-технічній освіті.

1. Гуревич Р.С. Інформаційна культура — важлива складова загальної культури особистості // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. — У 2-х част. — Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2004. — Ч.1. — С.42—47.

2. Гуревич Р. С., Атаманюк В. В. Формування інформаційної культури майбутнього вчителя // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця. — 2003. — С. 8—13.

3. Джингчарадзе Н.Г. Інформаційна культура особи: формування та тенденції розвитку (соціально-філософський аналіз): Дис... д-ра філос. наук: 09.00.03. — К.: Київський ун-т ім. Т.Шевченка, 1997. — 452 с.

4. Каракозов С.Д. Информатизационная культура в контексте общей теории культуры личности // Педагогическая информатика. — 2000. — X². — С. 41—55.

5. Коломієць А. М. Інформаційна культура вчителя початкових класів: монографія. — Вінниця: ВДПУ, 2007. — 379 с.

6. Коневщинська О. Ціннісно-орієнтаційний потенціал засобів масової інформації та проблем сучасної інформаційної культури // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. — Львів, 2005. — Вип.19, Ч.1. — С. 356—360.

7. Михайловський В. Н. Формирование научной картины мира и информатизация. — Спб: Петрополис, 1994. — 56 с.

8. Основи нових інформаційних технологій навчання: посібник для вчителів / Авт. кол.; за ред. Ю. І. Машбиця / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. — К.: ІЗМН, 1997. — 264 с.

9. Розенберг Н.М. Информационная культура в содержании общего образования // Советская педагогика. — 1991 — № 3. — С. 33—38.

10. Сисоєва С. О., Баловсяк Н. В. Інформаційна компетентність фахівців: теорія та практика формування: навчально-методичний посібник. — Чернівці: Технодрук, 2006. — 208 с.

11. Скворцов Л. В. Информационная культура и цельное знание: избранные труды / РАН ИНИОН. — № 2001. — 288 с.

12. Шеховцова В.И. Актуальность проблемы формирования информационной культуры у младших специалистов // Проблемы инженерно-педагогической освіти: збірник наукових праць. — Харків, Українська інженерно-педагогічна академія, 2006. — Вип.12. — С. 102-109.

Формирование информационной культуры будущих специалистов в ПТУЗ

Рассмотрены проблемы информатизации профтехобразования с позиции повышения качества профессиональной подготовки, один из элементов которой — развитие у будущих специалистов информационной культуры.

Forming of Future Specialists' Informative Culture in Vocational School

The informatization problems of vocational education are considered from the position of professional training quality upgrading; one elements of the latter is future specialists' informative culture development.